

Tijdschrift voor en over de multiculturele samenleving

KLEUR

Vluchtelingen en de "Kristallnacht"

Het Vondelpark

Multiculturele samenleving in het klein

ZAP ▶

64 procent Nederlanders tegen
opsluiten asielzoekers

een tweemaandelijks uitgave van Nederland Bekent Kleur
oktober 1999 - nummer 5 (derde jaargang)

De positie van vluchtelingen rond de "Kristallnacht"

Pieter Heinen

Al snel nadat Hitler in 1933 aan de macht kwam ontvluchtten veel joden Duitsland. De meesten gingen richting de Verenigde Staten, een aanzienlijk deel koos Frankrijk als nieuwe domicilie maar ook een niet gering aantal klopte in Nederland aan voor asiel. Tussen 1933 en 1939 zijn hier 33.000 vluchtelingen gearriveerd. Al wenste een groot deel daarvan weer verder naar Amerika te gaan, toch verbleven pal voor de Duitse invasie hier nog zo'n 20.000 vluchtelingen. Hoe voelden deze mensen zich in de Nederlandse samenleving van de dertiger jaren?

Van de Nederlandse regering moesten zij het niet hebben. Die reageerde uiterst terughoudend op het steeds grotere aantal immigrerende vluchtelingen en legde in de loop van de tijd steeds grotere beperkingen op, in de hoop de stroom in te dammen. Vooral na maart 1938 werd getracht de grens voor vluchtelingen gesloten te houden. Dat werd nota bene gedaan door als voorwaarde voor toegang te eisen dat de betrokken vluchteling een verklaring kon overleggen waarin stond dat hij/zij ten alle tijde en ongehinderd het Duitse rijk weer in kon gaan. Vanzelfsprekend kon aan deze voorwaarde niet worden voldaan. Tenslotte vaardigde minister Goseling op 7 mei 1938 nog een richtlijn uit waarin hij de joodse vluchtelingen 'ongewenste vreemdelingen' noemde die aan de grens teruggestuurd moesten worden of, als zij het land reeds betreden hadden, direct weer uitgewezen dienden te worden. Tot november kregen nog 800 vluchtelingen een visum omdat zij als 'humanitaire gevallen' beschouwd werden. Als reden voor dit harde beleid werd aangevoerd dat de nieuwkomers een economische bedreiging zouden vormen. In tijden van economische crisis zouden deze in de handel, de industrie en op de arbeidsmarkt de autochtone bevolking concurrentie aandoen. Daarbij wilde men vooral niet de relatie met buurland Duitsland verstoren. Politici en ambtenaren waren ook toen benauwd de openbare mening tegen zich in het harnas te jagen. Daarom werd de situatie in Duitsland voortdurend gebagatelliseerd waarbij bepaalde ambtenaren er geen been in zagen het gevoerde beleid te rechtvaardigen met regelrecht antisemitische uitlatingen. Hoe ironisch is dat ook als je tevens leest dat men beducht was voor een groeiend antisemitisme in Nederland. Maar toen de "Kristallnacht" plaatsvond op 9 november 1938 en protestbijeenkomsten vooral uit de linkse hoek werden georganiseerd en krantenartikelen verschenen waarin de verschrikkingen in

Duitsland uit de doeken werden gedaan en waarin verantwoordigd werd bericht over de meest schrijnende uitzettingen aan de grens, werd het kabinet Colijn gedwongen het harde beleid iets te herzien. Het aantal van 2000 toe te laten vluchtelingen werd verhoogd naar 7000 en later in maart 1939 nog een keer tot 10.000 maar wel stelde de regering de voorwaarde dat deze mensen in kampen zouden worden opgenomen. Zo ontstonden er rond 1939 acht kampen voor legale vluchtelingen en 24 instellingen voor kinderen. Daarnaast waren er nog vier kampen voor illegale vluchtelingen die onder militair gezag geplaatst werden en waarin de leefsituatie bar en boos was zodat het leek dat deze expres was geschapen om de vluchtelingen te bewegen alsnog te remigreren.

Een doorgangland

In de samenleving werden de vluchtelingen allesbehalve geaccepteerd. Nederland was in de dertiger jaren een sterk verzuild land en vanuit die verschillende zuilen keek men zeer gereserveerd tegen vreemdelingen aan. Antisemitisme was in dit land dan wel niet zo virulent als in vele andere Europese landen maar men was er hier niet vrij van. Traditioneel speelde deze nog wel een rol in confessionele kringen. Niet het nationaal-socialisme maar eerder het communisme werd als de grootste vijand beschouwd, waardoor de situatie in nazi-Duitsland niet altijd serieus werd genomen. In opkomst was de NSB die de vreemdelingenhaat kanaliseerde vooral nadat een steeds meer antisemitische koers werd ingezet. Omdat ook een niet gering deel van de vluchtelingen ook nog eens politiek (links) actief was geweest werd deze groep uiterst wantrouwend bejegend. Een net aangekomen vluchteling was dus zeer sterk op zichzelf aangewezen. Enkel uit de linkse hoek werd enige hulp en opvang geboden. Maar omdat de Nederlandse regering de opvang van vluchtelingen niet tot haar taak achtte kwam deze vooral terecht bij het particulier initiatief van de joodse gemeenschap. Onder leiding van de hoogleraar oude geschiedenis David Cohen en diamantair Abraham Asscher werden voor dit doel al in 1933 het Comité voor bijzondere Joodse Belangen (CJB) en het Comité Joodse Vluchtelingen (CJV) opgericht. Uit angst voor de groei van antisemitische volksgevoelens vingen deze organisaties de joodse vluchtelingen wel op, maar stimuleerden hen tevens om verder te reizen. Men zei dat Nederland geen vestigingsland was maar een doorgangland. Daarin volgden zij nog vrij volgzzaam de politiek van de

"Kristallnacht" herdenking

Nadat een 17 jarige jongen, Hirschel Grynspan geheten, het bericht had ontvangen dat zijn van huis uit Pools joodse familie Duitsland was uitgewezen en samen met vele anderen verbleef in een uiterst uitzichtloze situatie in het niemandsland tussen Duitsland en Polen, omdat ook dat laatste land de groep niet binnenliet, pakte hij een pistool, vroeg belet bij de Duitse ambassade en schoot de diplomaat Ernst vom Rath dood. Deze aanslag werd direct door de nazi's aangegrepen om een haat- en geweldcampagne tegen de joden in Duitsland te beginnen en onder leiding van propagandaminister Goebbels woedde in de nacht van 9 november 1938 in heel Duitsland een pogrom die de wereld schokte. Resultaat: minstens 91 mensen werden direct gedood (vele honderden nog nadat zij naar concentratiekampen waren afgevoerd); minstens 267 synagogen werden verbrand of anderszins vernietigd; bijna alle joodse kerkhoven waren verwoest; 7500 winkels werden geplunderd of vernietigd; minstens 177 huizen in brand gestoken; tienduizenden winkelramen ingeslagen (de glasschade bedroeg 6 miljoen Mark, een equivalent van de halve jaarproductie van de Belgische glasindustrie); 30.000 mensen gearresteerd en in de concentratiekampen Buchenwald, Dachau en Sachsenhausen ondergebracht; en een boete van 1 miljard Rijksmark (inclusief verzekeringsgelden) voor de joodse bevolking die dus zelf de geleden schade moest vergoeden.

De pogrom die door de nazi's Reichskristallnacht werd genoemd bracht een enorme vluchtelingenstroom op gang. In retrospectief kan de "Kristallnacht" worden gezien als de opmaat voor de verschrikkingen van de shoah die enkele jaren later plaatsvonden. Daarom is de dag uitgeroepen tot internationale dag tegen fascisme en antisemitisme. Al sinds 1988 wordt op 9 november overal in Europa de "Kristallnacht" herdacht. Ook in Nederland gebeurt dat in tal van plaatsen. In Amsterdam vindt dat om 19.00 uur plaats rond het monument van het Joodse Verzet (hoek Amstel/Zwanenburgwal) naast het stadhuis. Aansluitend is er in de Boekmanzaal van het stadhuis een debat met als thema 'de positie van vluchtelingen in 1938 en nu'. Iedereen is van harte welkom, de toegang is gratis. Organisatoren: Amsterdams 4 en 5 mei comité, Meldpunt discriminatie Amsterdam en Nederland Bekent Kleur.

Daarnaast heeft Nederland Bekent Kleur net als vorig jaar een (inmiddels uitverkochte) "Kristallnacht"-brochure uitgebracht voor scholieren. Thema: vluchtelingen toen en nu.

Nederlandse regering. Dezelfde regering was ontevreden over de opvang van vluchtelingen en beoogde een meer centrale aanpak. Het CBB en het CJV kregen daarvoor de verantwoordelijkheid toegewezen en dienden ook voor de financiering te zorgen. In 1939 werd midden op de heide in het arme Drenthe vlakbij de Duitse grens een aantal barakken geplaatst die samen het kamp Westerbork zouden vormen. Navrant is het dat een kamp dat met joods geld werd opgericht voor de opvang van vluchtelingen enkele jaren het doorgangskamp zou worden voor de transporten naar Auschwitz, Sobibor, Mauthausen etc. etc.

Nederland anno 1999

Het is altijd moeilijk historische vergelijkingen te trekken. De situatie van toen verschilt zo hemelsbreed van de situatie nu. Toch vallen enkele zaken van toen ook nu nog op. Angst voor vreemdelingenhaat, toen nog vooral beperkt tot antisemitisme, was een reden om een zeer restrictief beleid jegens vluchtelingen te bepleiten. Hoe actueel klinkt dat toch ook in onze oren. Nu hebben politici het over het kleiner wordend draagvlak en zien we overal het opsteken van een massale xenofobie vooral bij mensen in wiens nabijheid een asielzoekerscentrum is gepland. Ik schrijf dit daags nadat in Kollum een grote protestactie tegen een nieuw voorgenomen AZC uit was gelopen in een vechtpartij. Een uiterst verwarrende en onverkwikkelijke zaak. Wordt hier niet de moord op een meisje, hoe vreselijk ook, aangegrepen om een haatcampagne te starten? Worden niet zo alle asielzoekers als zondebok voor haar dood aangemerkt? Blijkbaar vinden bij deze protestbijeenkomsten racistische gevoelens vrij baan. En, lees ik verder, ook in het Drentse Roden is een actiegroep ontstaan tegen een voorgenomen AZC in die gemeente. Het is een herkenbaar patroon. Over een periode van twee jaar (augustus 1997- april 1999) heb ik al zo'n veertig incidenten geteld waarin individuele vluchtelingen danwel collectieven (vaak in de vorm van AZC's of pensions) te maken kregen met een uiterst vijandige omgeving. Hoe moet een asielzoeker/vluchteling zich wel niet voelen nadat hij zijn eigen vijandige omgeving heeft moeten ontvluchten en terecht is gekomen in dit ongestuurde Nederland. Leert dit land ooit wel iets uit haar verleden? Herhaaldelijk lees je dat er in Nederland een traditie bestaat van asiel en gastvrijheid. Een vrij vals beeld dat al niet opging voor de vorige eeuwen en zeker niet geldt voor de twintigste eeuw.